

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

УДК: 330.837:338.1

JAL classification: B 25:O 10

© Лопатинський Ю.М., Кіндзерський В.В., Остапенко С.В., 2022

y.lopatynskyi@chnu.edu.ua, v.kindzerskiy@chnu.edu.ua

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці

ІНСТИТУЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН

Досліджено трактування, роль і значення інституцій. Наведені елементи класифікації інституцій. Розглядаються рівні інституцій (міжнародний; національний; регіональний / місцевий; індивідуальний). Подані елементи оцінювання соціальних інституцій. Окреслено інституційні зміни – трансформацію інституцій у транзитивному суспільстві. Внесені пропозиції поліпшення соціальних інституцій в умовах глобальних змін.

Ключові слова: інституції, інституційні зміни, трансформація, глобалізація, полікриза.

Постановка проблеми. Актуальність інституційних змін у національній економіці виступає нагальним питанням разом із впровадженням новітніх технологій, інноваціями, модернізацією, що кардинально змінюють як способи ведення бізнесу, так і взаємодію людей у процесі суспільного розвитку. Нині відбувається посилення впливу факторів невизначеності та ризиків, турбулентності, що призводить до крихкості соціально-економічних систем в умовах полікризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інституцій та інституційних трансформацій, їхньої ролі у розвитку суспільства, зокрема під впливом сукупності факторів і глобальних змін досліджені у чисельних роботах і публікаціях. У даній статті використані праці таких науковців як Й. Шумпетер, Д. Норт, Т. Снайдер, Р. Форухар, Дж. Махоні, К. Телен, Т. Стендейдж, а також Й. Петрович, Ю. Бондаренко, О. Просович, М. Ліфанова. Використані результати оцінок українських і міжнародних організацій та дослідних інститутів.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є окреслення напрямів поліпшення соціальних інституцій в умовах глобальних змін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, у теорії інституціоналізму у центрі уваги перебуває людина як дійова особа суспільства. Якщо у класичній теорії використовується модель «економічної людини», то сучасні дослідження оперують категорією «соціальної людини», яка вивчається в контексті суспільних відносин та залежно від зовнішнього

середовища, що дозволяє вивчати людину в конкретних ситуаціях, а не абстрактно.

Основним структурним і змістовним елементом у теорії інституціоналізму є інституції. У даному дослідженні не вступатимемо у дискусію щодо застосування термінів «інституція» (англ. *institution*) – «інститут» (англ. *institute*). Враховуючи різні визначення, розглядаємо інституції як систему соціальних норм, правил і зв'язків, яка об'єднує вирішальні суспільні цінності та узвичаєний порядок, які відповідають головним потребам суспільства. Іншими словами, інституції – це набір правил, що належать до конкретного соціального середовища та сприяють виконанню важливих соціальних функцій; зокрема, це норми та правила взаємодії між людьми. Інституції формують і обмежують індивідуальну поведінку, впливаючи на особистості.

На думку Д. Норта, роль інституцій у суспільстві полягає у зменшенні невизначеності шляхом встановлення постійної (але не обов'язково ефективної) структури людської взаємодії [1, с. 14].

Усі визначення інституцій загалом передбачають, що існує певний рівень їхньої постійності та безперервності [2, р. 4]. Звісно, це не означає, що немає змін інституцій – інституційної трансформації, що показано у наших попередніх дослідженнях [3]. Переважно такі трансформації мають еволюційний характер, що не виключає революційних змін, як це відбулося, наприклад, в Україні на початку 1990-х у зв'язку із переходом від командно-адміністративної до ринкової економіки.

Зазвичай, інституції досліджують з різних позицій, серед яких можна виокремити такі:

- найрозповсюдженіше – інституції як норми та правила;
- «інституції як закони та організації (установи), що контролюють певні соціальні відносини;
- інституції як самі ці соціальні відносини;
- інституції як механізм примусу;
- інституції як механізм вирішення конфліктів між економічним суб'єктами;
- інституції як стандарти поведінки;
- інституції як звички, рутини, звичаї, традиції;
- інституції як стереотипи мислення...» [4, с. 6] тощо.

Безумовно, цей перелік може бути розширений. Як наслідок, складною є класифікація численних інституцій. Вважаємо важливим поділ останніх на формальні та неформальні за Д. Нормом [1]. У переліку формальних інституцій відзначимо такі: інституція прав власності; державного регулювання; нормативно-правове забезпечення; інституції підприємництва; ринку; інституція контрактів (угод, договорів) та ін. До неформальних інституцій можуть бути віднесені традиції, звичаї, моральні установки, стереотипи, психологічні особливості поведінки людей. Окреме місце займає інституція довіри як сполучна ланка соціально-економічних відносин. Також сюди віднесемо і неформальні відносини, наприклад, «тіньова» економіка, корупція тощо.

У взаємодії формальних і неформальних інституцій визначальне місце повинно належати державі, завданням якої має стати оптимальне їх поєднання для ефективного функціонування та розвитку суспільства [5, с. 14-15]. Вирішальним при цьому є верховенство права.

Ефективність будь-якої інституції як сукупності норм та правил залежатиме від того, чи є вона стимулом або перешкодою (дестимулятором) для суспільного розвитку. Ефективність визначатиметься тим, які фактори, параметри та характеристики досліджуваного явища, процесу або предмета переважають – стимулюючі чи деструктивні, від співвідношення між ними.

Нині в Україні наявні як ефективні інституції, які спрямовані на допомогу та підтримку діяльності суспільних акторів, так і неефективні інституції. У числі неефективних, але діючих, є бюрократія, корупція, хабарництво, ухилення від сплати податків, тіньова економіка тощо. Функціонування неефективних інституцій зумовлює спотворення зрозумілих усьому світу

правил гри та зменшення інтересу до внутрішньої економічної системи країни з боку зовнішніх агентів.

Відповідно, можемо говорити про такі рівні інституцій як: міжнародний; національний; регіональний / місцевий; індивідуальний.

Міжнародний рівень інституцій, це – наднаціональний рівень. Щодо нинішньої ситуації, то британське видання *The Economist* назвало десять трендів, на які світу варто звернути увагу у 2023 році. «Після двох років, протягом яких пандемія була силою, що формувала найближче майбутнє, головним рушієм зараз є війна в Україні. У найближчі місяці світові доведеться мати справу з непередбачуваністю навколо впливу конфлікту на геополітику та безпеку; боротьбою за контроль над інфляцією; хаосом на енергетичних ринках; і невизначеним шляхом Китаю після пандемії. Ще більше ускладнює ситуацію те, що всі ці речі тісно пов'язані, ніби взаємозалежна система зубчастих коліс» [6]. Перетин і взаємозалежність різних ризиків позначаються категорією полікризи (мультикризи).

Загалом нині ставиться під сумнів проєкт глобального світу. На зміну глобалізації йде локалізація з формуванням фрагментарного світу. Так, у своїй нещодавній книзі «Повернення додому: шлях до процвітання в постглобальному світі» оглядач *Financial Times* і аналітик CNN Рана Форухар стверджує, що потрібно терміново перейти від глобалізації до регіоналізації, щоб запровадити більш справедливе та процвітаюче майбутнє [7].

Про кінець епохи лібералізації вже було чути, натомість активізуються недемократичні сили. Західні країни вірили у лібералізм і виявилися не зовсім готові до цих змін. У розвинених країнах зменшувалися військові витрати, але зростав рівень добробуту людей як показник рівня розвитку країн. Така модель не передбачала можливості широкомасштабної війни у XXI столітті. Натомість у дихотомії «цивілізація / варвари» недемократичні країни активізуються і їх не так вже і мало, зокрема за кількістю населення. За даними *Economist Intelligence Unit (EIU)*, аналітичного підрозділу згаданого журналу *The Economist*, за дослідженням Індексу демократії, менше половини населення планети (45,3%) живе в умовах демократії, більше третини (36,9%) – в умовах авторитарного правління [8]. Наразі наша країна за рівнем демократії перебуває на 87 сходинці світового рейтингу на шляху виходу з гібридного режиму до недосконалої демократії, хоча оцінки «індексу демократії» неоднозначні.

Національний рівень інституцій визначається чисельними факторами та характеризується багатьма параметрами. Так, економічна система побудована на відкритості, механізмі конкуренції, ефективній правовій системі, захисті прав власності та ін., які формують прозорі правила гри для учасників, тобто економічних агентів.

Непрямою оцінкою дієвості соціальних інституцій може виступати Індекс економічної свободи, який в Україні у 2022 році становить 54 бали зі 100 можливих, що ставить економіку країни на 130 місце серед 177 країн світу,

зазначених у рейтингу. Україна опустилася на 3 сходинки і перебуває у категорії «переважно невольних» країн, опинившись між Гвінеєю та Індією. Серед 45 європейських країн у рейтингу Україна посіла 44-те місце. Щодо факторів впливу на ситуацію, то свобода інвестицій, фінансова свобода та верховенство права в Україні мають недоліки. «Схильність судової влади до політичного тиску, корупції та хабарництва послаблює довіру суспільства» [9]. Основні елементи індексу економічної свободи в Україні відображені на рис. 1.

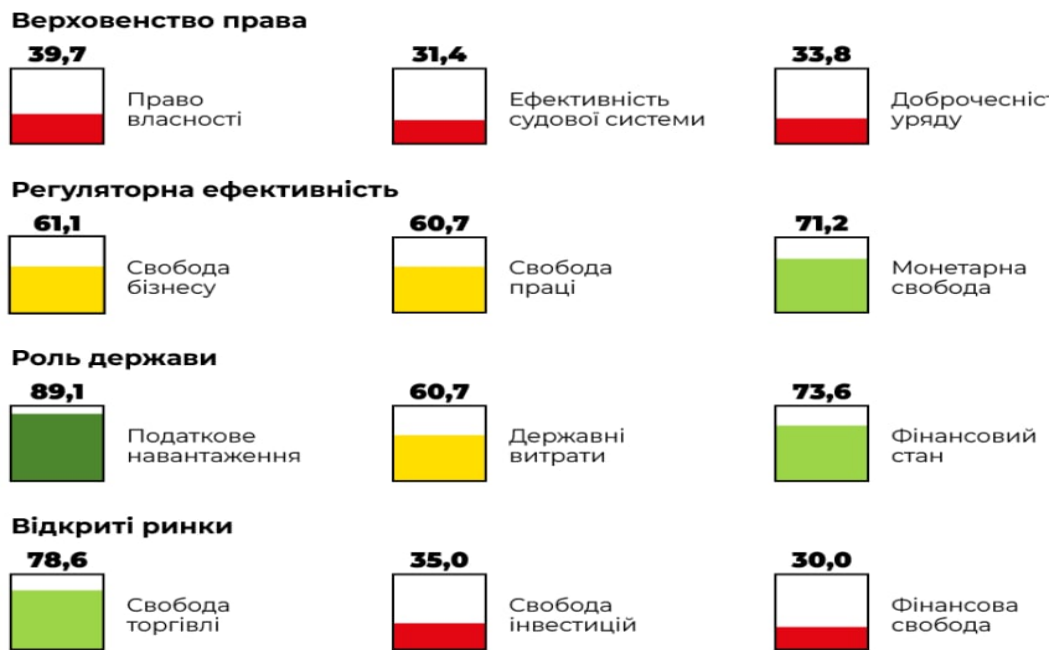

Рис. 1. Елементи індексу економічної свободи в Україні, бали

Джерело: <https://forbes.ua/>

Відповідно наступним досліджуванам показником слугував Індекс сприйняття корупції, за яким Україна у 2022 році посіла 116 місце з 180 країн. Так само 33 бали мають Алжир, Ангола, Замбія, Монголія, Сальвадор [10]. Хоча Україна досягла у цьому питанні суттєвого прогресу за останні 10 років (рис. 2), тим не менше, бажано покращити свої показники. Наявність корупції – це наслідок слабких інституцій. Ця слабкість проявляється на різних рівнях взаємодії: громадяни – влада, громадяни – громадяни.

Звісно, це не може не впливати на громадян. До слова, ще до початку повномасштабного вторгнення, в лютому 2022 року, міжнародне опитування соціологічної служби Gallup показало [11], що українці стали однією з десяти

найнещасніших націй серед 44 країн, де проводилось дослідження. В Індексі щастя українці посіли 38 місце з 44. Проте, абсолютна більшість українського населення (51%) на момент опитування були задоволені власним життям [11], так що перспективи є. Запорукою успіху може бути економічне зростання продуктивності нації.

Відомо, що ще Й.А. Шумпетер говорив про інновації або нові комбінації як засіб зростання продуктивності [12]. Україна в Глобальному інноваційному індексі 2022 року посідає 57 місце, це нижче 2021 р. і ще нижче, ніж у 2020 р. [13]. Тобто динаміка негативна. Розподіл балів за Глобальним інноваційним індексом 2022 року за країнами наведено на рис. 3.

Рис. 2. Індекс сприйняття корупції в Україні, бали

Джерело: <https://cpi.ti-ukraine.org/>

Проте, це проблема не тільки України. «У світі загалом перспективи затьмарені не тільки глобальною невизначеністю, але й недостатнім рівнем продуктивності інноваційних рішень, тому у фокусі має бути не лише інвестування, а й відповідний економічний і соціальний вплив»

[13].

Як зазначалося, саме інституція довіри є сполучною ланкою між економічними і соціальними факторами, формальними і неформальними інституціями.

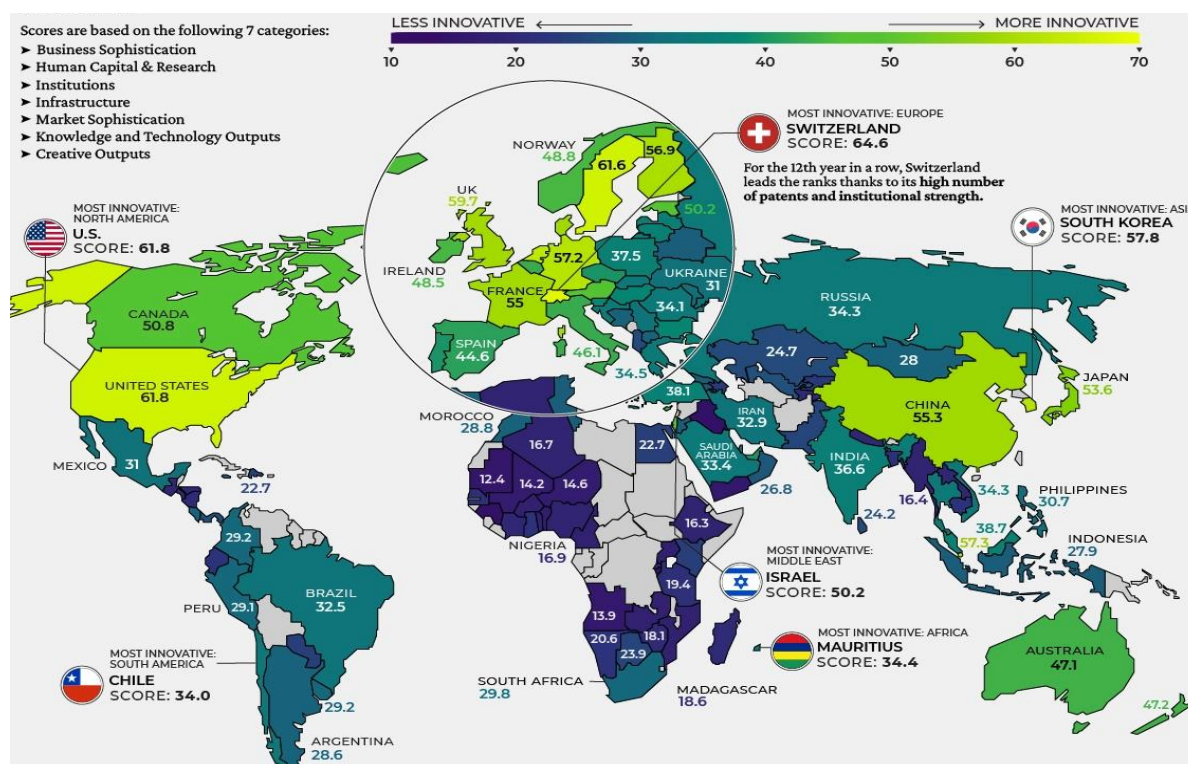

Рис. 3. Глобальний інноваційний індекс, бали

Джерело: <https://www.wipo.int/>

Динаміка довіри соціальним інституціям в Україні за 2021-2022 рр. (%) за даними Науковий вісник Чернівецького університету. 2022. Випуск 844 Економіка

Інституції в умовах глобальних змін

Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) подана на рис. 4. Ріст довіри до політичного керівництва та до силових структур в умовах війни є свідченням згуртування

громадян у критичних обставинах [14]. Баланс довіри-недовіри (тобто різниця між часткою тих, хто довіряє, і часткою тих, хто не довіряє) позитивний для більшості інституцій.

Рис. 4. Рівень довіри соціальним інституціям в Україні (2021-2022), %

Джерело: <https://www.kiis.com.ua/>

Зростаючий, але відносно невисокий рівень довіри до Уряду можна пояснити його неpubлічністю в умовах воєнного стану. Ще гірші позиції Верховної ради, що, на нашу думку, може бути пояснено її бездіяльністю з багатьох актуальних, але «дратівливих» питань, наприклад, позбавлення депутатства. Аргумент «не урегульовано законодавчо» виглядає сумнівним, адже основне завдання єдиного законодавчого органу — законодавче забезпечення функціонування держави та захист прав і свобод громадян. Натомість відповіді традиційні: «не на часі», «немає політичної волі» тощо.

Разом із цим, «дуже важливо звернути уваги на значне «відставання» прокурорів та судів, які є критичними елементами забезпечення верховенства права. Якщо політичне керівництво та силові структури відповідають на запит безпеки громадян, то прокурори і суди мають відповідати на запит забезпечення верховенства права та справедливості» [14].

Також падає довіра до церкви, що може бути пояснено актуальним питанням продовження існування УПЦ (МП), можливо через побоювання резонансу та протестів, відсутність

рішучого законодавчого врегулювання.

На думку Тімоті Снайдера, американського історика та письменника, професора Єльського університету, яку від висловив у книзі «Шлях до несвободи», «чесноти невіддільні від інституцій, які вони надихають і живлять. Інституції можуть культивувати певні ідеї добра, і воно залежить від них. Якщо інституції хочуть процвітати, то їм необхідні чесноти. Щоб культивувати чесноти, потрібні інституції. Моральні питання щодо того, що добре, а що погане в публічному просторі, ніколи не можна відокремлювати від історичних досліджень структур. Це політики неминучості та вічності виставляють чесноти непотрібними чи навіть сміховинними: неминучість — обіцяючи, що добро вже існує й очікувано пошириться; вічність — запевняючи, що зло завжди зовнішнє, а ми — завжди його невинні жертви» [15, с. 21].

Як наслідок, консерватизм і пасивність окремих політичних сил чи соціальних груп, відсутність бажання змін чи нововведень, їхні внутрішні суперечності та боротьба мають суттєвий і перманентний вплив на розвиток суспільства загалом та економіки зокрема. Натомість суспільний запит на зміни досить

значний. І ці зміни можуть відбуватися як еволюційно, так і революційно.

Для забезпечення суспільного розвитку, за Й.А. Шумпетером [12; 16], необхідно оновлювати інституційні структури за допомогою так званого «творчого руйнування» (англ. *"Creative destruction"*), яке розглядається як можливість, як шанс. Водночас, зміни, які мають творчий характер, можуть супроводжуватися руйнуванням елементів старого суспільного устрою. Проявляється це на різних рівнях соціально-економічної системи.

На цьому тлі, поза всіляким сумнівом, зростає роль місцевого самоврядування і це правильно в умовах зменшення централізації та бюрократизації. Але закономірно виникають питання балансу на рівнях «державна – регіональна політика», наявності економічної, соціальної, територіальної згуртованості та одностайності, культури діалогу, єдності нації, ідентичності, пасіонарності. Здебільшого відповідь позитивна, а нація нині єдина як ніколи.

Стосовно правил моральної та етичної поведінки людей у соціумі загалом, то саме інституції виступають регламентуючими, мотиваційними та обмежувальними факторами впливу. І тут вже говоримо про індивідуальний рівень, архетипи людської поведінки: патерналізм, кумівство, взаємодія на рівні «свій – чужий». Як бачимо з рис. 4, звичайним людям у своєму місті / селі довіряє 71% опитаних. Також згадаємо філософські світоглядні концепції, такі як «холізм» і «методологічний індивідуалізм» як крайні позиційні принципи взаємодії суб'єктів. Рушієм розвитку виступає «пасіонарна особистість – людина, що має бажання й потенціал змінювати світ на краще, агент змін у суспільстві, ініціатор позитивних інновацій» [17]. Тобто має сформуватися той самий веберівський дух, дух підприємництва, адже повертаючись саме до економічних інституцій, зазначимо, що вважається ніби українська нація здебільшого не мислить економічно.

Звісно, нині є багато викликів: окуповані території, зруйнована інфраструктура, перетікання людей у середині та за межі країни, що може бути охарактеризовано як суцільна турбулентність суспільних процесів. Для України зараз відкривається «вікно можливостей» у подоланні негативних наслідків. Цьому сприяє й кандидатство у члени ЄС. Важливим є не час очікування вступу, а наші трансформації в усіх сферах: верховенства права, спільного ринку, у т.ч. освітнього.

Попереду мають йти процеси відновлення,

відбудови чи перебудови, модернізації як форм розвитку. Маємо розробити формулу саме модернізації України. Тут важливі «правильні» інституційні рамки – становлення та поліпшення відповідних інституцій на центральному та місцевому рівнях, формальних і неформальних. Економічне середовище формується з урахуванням позаекономічних чинників і демократичного самоконтролю. Контролю не чиновників, не міцних господарників, не потенційних корупціонерів, а інституцій громадянського суспільства. Тож нагальною є публічність і прозорість, мають сформуватися нові таланти і нові лідери, можливості самореалізації людини, прогресивне мислення та суспільна відповідальність.

Відбудова вимагає інвестицій, а інвестиції вимагають довіри. За Й.А. Шумпетером – це інституції соціальної довіри і соціального капіталу. Для інституції підприємництва важливі захист права інвесторів і інноваторів, прав власності на майно, бізнес, винаходи, а також удосконалення податкової системи, митних механізмів, системи регуляцій, отже захист економічних свобод загалом.

Тож попереду трансформація норм і правил, за якими функціонує держава і живуть громадяни. З цією метою є доцільність застосування удосконаленого алгоритму впровадження нових інституцій (норм), при якому аналізується їх ефективність і прогнозується небезпека перетворення в неефективну норму, адже кожна дія містить позитивні та негативні прояви, сприйняття залежить від окремих дійових осіб – суспільних акторів.

На часі розвиток людського капіталу, адже найважливіший капітал нації – це її громадяни. Мають відбутися поєднання різноманітних ліній і трендів соціо-культурного розвитку, реалізація амбітних стратегічних цілей. Помаранчева революція, Революція Гідності продемонстрували як відбувалося самоусвідомлення українців, але цей рух не завершено.

Висновки. Отже, процес удосконалення соціально-економічних інституцій в умовах глобальних змін можна розглядати як двосторонньо спрямований рух: зверху донизу і знизу догори. Постійні флуктуації у соціумі вимагають стійкості інституцій, проте інституції, що контролюють поведінку людини, піддаються змінам через усвідомлену і цілеспрямовану діяльність соціуму у вирішенні проблем, що забезпечує їх двосторонній зв'язок. Розвиток сучасної національної держави відображає

діалектику між інституційними умовами та потенціал до зміни цих меж (обмежень). Головне можливостями індивідів: соціум функціонує у – це рішучість до змін. певних інституційних рамках, проте люди мають

Список літератури

1. Норт Д. *Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки*. Пер. з англ. Київ: Основи, 2000. 198 с.
2. Mahoney, James; Thelen, Kathleen, eds. *Explaining Institutional Change: Ambiguity, Agency, and Power*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 236 p. [doi:10.1017/cbo9780511806414](https://doi.org/10.1017/cbo9780511806414). ISBN 978-0-521-11883-5.
3. Лопатинський Ю.М. *Інституціональна трансформація аграрного сектора*: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00. 03 / ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Київ, 2007. 429 с.
4. Петрович Й. М., Бондаренко Ю. Г., Просович О. П. Інституційне середовище як важлива передумова розвитку рекреаційно-туристичної сфери. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління». 2019; Випуск 6, Номер 3. С. 3-15. <https://doi.org/10.23939/semi2019.03.003>. <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/apr/16415/semi12019-1-13.pdf>
5. Ліфанова М.І. Інституційне середовище функціонування міжнародних фінансових центрів. *Причорноморські економічні студії. Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. Випуск 30-1. 2018. С. 13-19. http://bses.in.ua/journals/2018/30_1_2018/5.pdf
6. Standage, Tom. Ten trends to watch in the coming year. *The Economist*. Nov 14th 2022. <https://www.economist.com/the-world-ahead/2022/11/14/ten-trends-to-watch-in-the-coming-year>
7. Foroohar, Rana. *Homecoming: The Path to Prosperity in a Post-Global World*. New York: Crown, 2022. 400 p. <https://www.kirkusreviews.com/book-reviews/rana-foroohar/homecoming-post-global>. ISBN 978-0593240533.
8. *Democracy Index 2022: EIU report*. <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2022>
9. *Economic Freedom of the World: 2022 Annual Report*. <https://www.fraserinstitute.org/studies/economic-freedom-of-the-world-2022-annual-report>
10. *Індекс сприйняття корупції – 2022*. Transparency International Ukraine. <https://cpi.ti-ukraine.org/>
11. *World Happiness Report 2022*. <https://worldhappiness.report/ed/2022/>
12. Шумпетер Й. А. *Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу*; пер. з англ. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 242 с.
13. *Global Innovation Index 2022*. World Intellectual Property Organization. https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2022/
14. *Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2022 роках*. Київський міжнародний інститут соціології (КМІС). <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1174&page=1>
15. Снайдер, Тімоті. *Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка* / перекл. з англ. Львів: Човен, 2020. 392 с.
16. Шумпетер Й. А. *Капіталізм, соціалізм і демократія*; пер. з англ. Київ: Основи, 1995. 528 с.
17. *Пасіонарна особистість*. Велика Українська Енциклопедія. https://vue.gov.ua/Пасіонарна_особистість

References

1. Nort D. *Instytutsi, instytutsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky* [Institutions, institutional change and functioning of the economy]. Per. z anhl. Kyiv: Osnovy, 2000. 198 s. [in Ukrainian].
2. Mahoney, James; Thelen, Kathleen, eds. *Explaining Institutional Change: Ambiguity, Agency, and Power*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 236 p. [doi:10.1017/cbo9780511806414](https://doi.org/10.1017/cbo9780511806414). ISBN 978-0-521-11883-5.
3. Lopatynskiy Yu.M. *Instytutsionalna transformatsiia ahrarnoho sektora* [Institutional transformation of the agricultural sector]: dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00. 03 / DU «Instytut ekonomiky ta prohnovuvannia NAN Ukrainy». Kyiv, 2007. 429 s. [in Ukrainian].
4. Petrovych Y. M., Bondarenko Yu. H., Prosovykh O. P. *Instytutsiine seredovyshche yak vazhlyva peredumova rozvytku rekreatsiino-turystychnoi sfery* [The institutional environment is an important prerequisite for the development of the recreational and touristic sphere]. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika». Seriya «Problemy ekonomiky ta upravlinnia». 2019; Vypusk 6, Nomer 3. S. 3-15. [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.23939/semi2019.03.003>. <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/apr/16415/semi12019-1-13.pdf>
5. Lifanova M.I. *Instytutsiine seredovyshche funktsionuvannia mizhnarodnykh finansovykh tsentriv* [Institutional environment of functioning of international financial centers]. Prychornomorski ekonomichni studii. Svitove gospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vidnosyny. Vypusk 30-1. 2018. S. 13-19. [in Ukrainian]. http://bses.in.ua/journals/2018/30_1_2018/5.pdf
6. Standage, Tom. Ten trends to watch in the coming year. *The Economist*. Nov 14th 2022. <https://www.economist.com/the-world-ahead/2022/11/14/ten-trends-to-watch-in-the-coming-year>

7. Foroohar, Rana. *Homecoming: The Path to Prosperity in a Post-Global World*. New York: Crown, 2022. 400 p. <https://www.kirkusreviews.com/book-reviews/rana-foroohar/homecoming-post-global>. ISBN 978-0593240533.
8. *Democracy Index 2022: EIU report*. <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2022>
9. *Economic Freedom of the World: 2022 Annual Report*. <https://www.fraserinstitute.org/studies/economic-freedom-of-the-world-2022-annual-report>
10. *Corruption Perceptions Index – 2022*. Transparency International Ukraine. <https://cpi.ti-ukraine.org/>
11. *World Happiness Report 2022*. <https://worldhappiness.report/ed/2022/>
12. Shumpeter Y. A. *Teoriia ekonomichnoho rozvytku. Doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidsotka ta ekonomichnoho tsykladu* [Theory of economic development. Studies of profits, capital, credit, interest and the economic cycle]; per. z anhl. Kyiv: Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2011. 242 s. [in Ukrainian].
13. *Global Innovation Index 2022*. World Intellectual Property Organization. https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2022/
14. *Dynamika doviry sotsialnym instytutsiiam u 2021-2022 rokakh* [Dynamics of trust in social institutions in 2021-2022]. Kyivskyi mizhnarodnyi instytut sotsiologii (KMIS). [in Ukrainian]. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1174&page=1>
15. Snaider, Timoti. *Shliakh do nesvobody: Rosiia, Yevropa, Ameryka* [The road to unfreedom: Russia, Europe, America] / perekl. z anhl. Lviv: Choven, 2020. 392 s. [in Ukrainian].
16. Shumpeter Y. A. *Kapitalizm, sotsializm i demokratiia* [Capitalism, socialism and democracy]; per. z anhl. Kyiv: Osnovy, 1995. 528 s. [in Ukrainian].
17. *Pasionarna osobystist* [Passionate personality]. Velyka Ukrainska Entsyklopediia. [in Ukrainian]. https://vue.gov.ua/Пасіонарна_особистість

Summary

Yurii Lopatynskiy, Vitalii Kindzerskyi, Stanislav Ostapenko

INSTITUTIONS UNDER GLOBAL CHANGES

The aim of the research is to outline the directions for improving social institutions in the context of global changes. The article examines the interpretation, role, and significance of institutions. In institutionalism theory, the focus is on the individual as an active member of society.

The research presents elements of institutional classification: formal and informal, effective and ineffective. The levels of institutions are discussed: international, national, regional/local, and individual. Global changes in the world economic system are outlined – polycrisis and the factors that determine it. The elements of indirect assessment of the impact of social institutions on the efficiency and performance of the national society are provided: Democracy Index, Economic Freedom Index, Corruption Perception Index, and Global Innovation Index. The level of trust in social institutions in Ukraine is analyzed.

One of the main results of the research is to determine the necessity and directions for institutional changes – the transformation of institutions in a transitive society. It is noted that Ukraine currently has a "window of opportunities" to overcome the negative consequences, although there are many challenges. It is emphasized that modernization should be the form of future changes. Proper institutional frameworks are important - the formation of appropriate institutions at the central and local levels, formal and informal. The role of human capital is emphasized, and the driving force of development will be passionate individuals and civil society institutions. The development of a modern national state reveals the dialectic of institutions and individuals, their two-sided connection.

Proposals for improving social institutions in the current context of global changes are made.

Key words: institutions, institutional changes, transformation, globalization, polycrisis.